

ÉVA NEM TARTOZIK NEKED SEMMIVEL

AJÁNLÓ AZ *EX MACHINA*
CÍMŰ FILMHEZ

Alex Garland brit író-rendező debütáló nagyjátékfilmje 2015-ben Amerikában az A24 forgalmazásában került mozikba – és már ez is sokat elárul a film természetéről. Az A24 az a független stúdió, amely *A szer*, *a Midsommar* vagy *a Minden, mindenhol, mindenkor* mögött áll: olyan filmek otthona, amelyek mind valami mélyebb és egyben felettébb nyugtalanító üzenet sugallatára törekednek. Az *Ex Machina* pedig tökéletesen illeszkedik ebbe a sorba.

ISTEN NÉLKÜL

A film címe a latin „deus ex machina” – „isten a gépből”, vagy közismertebben „isteni beavatkozás” – kifejezésből ered, amely egy olyan ókori görög drámai elem, amely az alaphelyzetben fordulatot eredményez. Ezen film esetében azonban kérdéses, hogy a bonyodalmak végét is jelenti-e...

Az alaphelyzet egyszerűnek tűnik: Caleb Smith (Domhnall Gleeson), egy internetóriás techcég tehetséges programozója egy sorsolás során megnyeri a lehetőséget, hogy egy hetet töltsön a vállalat introvertált géniusz vezérigazgatójának, Nathan Batemannek (Oscar Isaac) eldugott hegyvidéki luxusbirtokán. Hamar kiderül azonban, hogy a nyereményjáték megrendezett volt – Nathan választása nem véletlenül esett Calebre: feladata nem más lesz, mint egy Turing-teszt elvégzése a humanoid robot Aván (Alicia Vikander), Nathan legújabb és legtitokzatosabb kísérletén. Ava névválasztása sem véletlen: a héber Éva névből ered, amelynek jelentése „élő, életet adó”, ami előrevetíti, hogy úgy, ahogyan a biblikus Évának, talán a filmbelinek sem lesz elég a megígért paradicsom. Ami a cselekmény későbbi részeit illeti, egy háromszereplős kamaradrámát látunk – de nem csak Ava kerül tesztelés alá. Sőt, a birtok egy másik lakója kapcsán is fokozatosan rájön Caleb: a teszt többirányú, és talán soha nem is Aváról szólt igazán.

A film körülbelül tizenötmillió dollárból készült – szerény összeg a hollywoodi sci-fi mércéjével. Adott benne egy üvegfalú élettér, három személy és a dialógusok mögött meghúzódó egyre elviselhetlenebb nyomás. A produkció 2016-ban Oscar-díjat nyert a legjobb vizuális effektek kategóriában.

TURING-TESZT

A Turing-teszt fogalmát Alan Turing brit matematikus dolgozta ki 1950-ben, a *Computing Machinery and Intelligence* című tanulmányában – ugyanaz az elme, aki a második világháború alatt meghatározó szerepet játszott az Enigma nevű német rejtjelező gép feltörésében. Fontos megjegyezni, hogy a köztudatban sokáig elhallgatott tény volt, hogy az Enigma kódjait valójában először három lengyel matematikus törte fel: Marian Rejewski, Jerzy Różycki és Henryk Zygalski. Ők már ugyanis korábban rekonstruálták a gép működését, és módszereiket

a háború küszöbén adták át a briteknek, akik a Bletchley Parkban továbbfejlesztették azokat. De visszatérve Turnighoz, a világhírű matematikus alapkérdése az volt: képes-e egy gép gondolkodni? A válasz keresésére javasolta az „utánzási játékot”, egy olyan kísérletet, amelyben egy kérdező párhuzamosan kommunikál – kizárólag szöveges csatornán, névtelenül – egy emberrel és egy géppel, és ha nem tudja megbízhatóan megkülönböztetni őket, a gép átment a teszten. A mai nagy nyelvi modellek egyes

“ AZ IGAZI TESZT AZ,
HOGY MEGMUTATOM NEKED,
HOGY AVA ROBOT, ÉS MEGNÉZEM,
HOGY MÉG MINDIG ÚGY ÉRZED-E,
HOGY ÖNÁLLÓ TUDATTAL
RENDELKEZIK. ”

kutatások szerint formálisan már teljesítik ezt a feltételt: egy 2025-ös UC San Diegó-s kísérletben a résztvevők 73%-a embernek ítélte a GPT-4.5-öt egy ötperces interakció során. A tudományos közösség ezért jobbra még mindig szkeptikus: a pozitív Turing-teszt önmagában nem egyenlő a gépi intelligencia kétséget kizáró bizonyításával, csupán arra utal, hogy ezek a rendszerek rendkívül hatékonyan utánozzák az emberi szöveghasználatot – valódi megértés és érzelmek nélkül.

Mindez fontos a film értelmezésének szempontjából, hiszen Garland radikálisan épít is, és egyben forgatja ki Turing elméletét. Caleb és Ava egymással szemben ülnek, a robot teste látható – nincs anonimitás, nincs szöveges csatorna. Nathan már az első komoly párbeszédben egyértelművé teszi, hogy nem egy hagyományos tesztről van szó: „Az igazi teszt az, hogy megmutatom neked, hogy Ava robot, és megnézem, hogy még mindig úgy érzed-e, hogy önálló tudattal rendelkezik.” A valódi kérdés így nem az, hogy Ava embernek tűnik-e, hanem hogy van-e saját akarata, és hogy Caleb fel tudja-e oldani a kognitív ellentmondást, miszerint Ava Nathan programozása, egy robot, mégis érző lénynek hathat számára mind fizikailag, mind lelkileg. A film legsötétebb csavarját – amelyet itt nem spoilerезünk le – pontosan ez a kérdés feszegeti: elvárható-e egy géptől az etikus cselekvés? Ava gondolatai és tettei mennyire voltak a sajátjai? És ha ennyire az emberi működést imitálja, nem természetes-e, hogy az életosztón felülír mindent?

A VALÓDI TÉT

Ava ábrázolása a filmben gyönyörű, tökéletes és egyben sugárzóan feminin. Ez nem véletlen esztétikai döntés, hanem a film egyik legélesebb megfigyelése: kommunikációs képessége, látszólagos bensőségessége, érzékenysége és kinézete egyaránt abból az internetforgalomból táplálkozik, amelyet Nathan techcége évek alatt összegyűjtött. Az internet kereskedelmi fellendülését is részben az explicit tartalmak iránti kereslet hajtotta – a streamingtechnológiától a biztonságos online fizetésig számos fejlesztés a felnőttszórakoztatás piacán nyerte el első tömeges alkalmazását. Nem meglepő, hogy a mesterséges intelligencia fejlődése is hasonló logikát követ. Nathan pontosan ezt ismerte fel – és használta ki. Ava

nem csupán a tudományos haladás terméke, hanem az emberi kiszolgáltatottság fizikai visszatükrözése. Minden egyes kattintással nyomot hagyunk magunk után – és ez a lenyomat növeli sérülékenységünket, amelyet a film Caleb sorsának alakulásán keresztül mutat meg. A film filozofikus tétje a mesterséges és az általános intelligencia közötti határ vizsgálata. A mai MI-rendszerek – bármennyire is lenyűgözőek – szűk intelligenciák: rendkívül jók egyetlen feladatban, a gondolkodás utánzásában, de nem rendelkeznek valódi megértéssel, önreflexióval vagy tudatossággal. Az általános mesterséges intelligencia – az az elképzelt rendszer, amely bármilyen szellemi feladatot képes elvégezni, és önmaga is fejleszti magát – máig inkább hipotetikus kategória, mint mérnöki valóság. Ava a filmben ez utóbbi megtestesítésére tesz kísérletet, nem-

csak utánó, hanem akar, tervez és – talán – érez. Hogy ez lehetséges-e valaha, és hogy felismerhetjük-e, ha megtörténik, az a kérdés, amelyre sem Turing, sem Garland, sem a tudomány nem adott még végleges választ.

Zárásként a film értelmezésének hatalomdimenziójáról is érdemes beszélni, hiszel azzal, hogy Avának női testet adott, és bezárta egy üvegfalú szobába, Garland a helyzetet nemcsak MI-gondolat kísérletként, hanem hatalmi struktúrák allegóriájaként is értelmezhetővé teszi – utalva arra, ahogyan a populáris kultúra a női testeket sokszor a kiállítás tárgyaiként, nem pedig saját történetük alanyaiként ábrázolja. A női karakterek a filmben esztétikusak, behódoló, gyámolítandók és erotikusak. A befejezés talán éppen ezért is válhat ki igen nagy kényelmetlenségérzetet.

A nézők végül nemtől függetlenül magukra maradnak a kérdéseikkel. Akármilyen is Ava – tudatos vagy sem –, nem köteles azzá lenni, amivé mi szeretnénk. Az *Ex Machina* nem csupán a mesterséges intelligenciáról szól. Arról szól, meddig ér az ember hatalma – és mit tehetünk, hogy ne üzessünk ki az Édenkertből, vagy legalábbis feltegyük a kérdést, hogy mit kockáztatunk igazán.

Szilasi Ilka

Ex Machina (2014). Írta és rendezte: Alex Garland. Főszereplők: Domhnall Gleeson, Oscar Isaac és Alicia Vikander. Korhatár: 16+. Játékidő: 108 perc.